

БІБЛІЯТЭКА САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ

БИБЛИОТЕКА СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ БЕЛАРУСИ

ЛЕАНІД ЛЕВАНОВІЧ

ЛАРЫСА,
альбо
КАХАННЕ
АЎТАМАБІЛІСТА

МІНСК
ВЫДАВЕЦТВА «ЧАТЫРЫ ЧВЭРЦІ»
2013

УДК 821.161.1(476)-1
ББК 84(4Бел)-5
Л34

Левановіч, Л. К.

Л34 Ларыса, альбо Каханне аўтамабіліста / Леанід Левановіч. — Мінск : выдавецтва «Чатыры чвэрці», 2013. — 442 с.

ISBN 978-985-7026-87-6.

Леанід Левановіч — лаўрэат Літаратурнай прэміі імя І. Мележа (1998) і прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі (2005). У кнігу «Ларыса, альбо Каханне аўтамабіліста» ўваходзяць некалькі твораў. Да яе можна даць падзагалавак: беларус на сямі вятрах планеты. І насамрэч: «Якар надзеі» — аповесць пра беларуса, марака атамнай падлодкі Паўночнага флоту. Герой эратычна-філасофскай аповесці «Ларыса, альбо Каханне аўтамабіліста» — вучоны-мовазнаўца, заўзяты аўтааматар. Дакументальная аповесць «Зямля і людзі» прысвечана белару-сам-цаліннікам.

**УДК 821.161.1(476)-1
ББК 84(4Бел)-5**

ISBN 978-985-7026-87-6

© Левановіч Л. К., 2013
© Афармленне. ТДА «Выдавецтва
«Чатыры чвэрці»», 2013

Якар надзеі

*Рамантычная гісторыя
ў трох частках з эпілогам*

Навучы мяне... як любіць радзіму,
жонку, бацьку, як прыплыць да да-
лёкага берага выратавання, хоць бы
і зведаўшы крушэнне.

Сенека

Частка першая

Алёша!

Няўжо табе ні кропелькі не сорамна? Паехаў і нават
не развітаўся. Зараз жа напішы мне «да пабачэння».

2 жніўня. Г. Ж.

Добры дзень, Галя!

Толькі наважыўся табе пісаць і прасіць прабачэння за
тое, што не сказаў «да пабачэння», як пошта прынесла
твой ультыматум. О, калі б усе ультыматумы былі такія
прыемныя! Што ж, даруй, даруй... Забегаўся ў апошні
дзень — ледзь паспеў на поезд. Званіў табе з вакзала,
але тэлефон ваш не адказваў. Каб ты ведала, які засму-
чаны пакідаў я Мінск! Пасля прыезду хацеў адразу табе
напісаць, але з усіх бакоў наваліліся розныя турботы і кло-
паты. А шчыра кажучы, неяк пачаў я раздумаць: ці вар-
та пераводзіць паперу? Мо ты і не чакаеш маіх пісьмаў?
У каханні мы не кляліся. Разам здавалі экзамены, хадзілі
ў кіно і елі марожанае. Ну, і што з таго? Прабач, мо пішу

не тое, што трэба... Відаць, увосень пайду ў армію. Учора выклікалі ў ваенкамат. Ніякіх ільгот завочнікі не маюць. «Здаў за першы курс універсітэта? Малайчына! Адслужыш і здасі за другі. Вучыцца, браток, ніколі не позна». Так сказаў ваенкам. Толя Раманоўскі, наш першы сакратар райкама камсамола, абяцаў дамагацца адтэрміноўкі, бо я застаўся адзін інструктар на ўвесь райкам. Але навішта! Мне ўжо скоро дваццаць. Аднагодкі служаць. Лепш не будзе, калі пайду службыць пазней. І ведаеш, хочацца паспытаць салдацкага хлеба. Прайсці гэтую школу. Каб не гаварылі, што я які-небудзь белабілетнік. «Ат, што ты за хлопец! Цябе на камісіі збракавалі», — так кажуць дзяўчаты ў нашай вёсцы пра тых, хто не служыў у арміі. Але гэта — жарты. Трэба выканаць свой абавязак. У вольны час буду грызці граніт навукі. Мо будуць адпускаць на сесіі? А калі не, дык потым экстэрнам як фугану курсы два адразу. Маўляў, ведай нашых!

Пішы, Галя. Чакаю. Праз тыдзень, мусіць, вазьму водпуск. Буду ў вёсцы. Памагу бацькам назапасіць сена карове, дроў нарыхтаваць, дах трэба перакрыць.

Ну, да пабачэння!

6 жніўня. А. Гардзіевіч.

Алёша!

Ты не ўяўляеш, як узрадаваў мяне твой ліст! Праўда, калі прачытала, мне стала сумна. Чаму ты думаеш, што я не чакаю тваіх пісьмаў? Наадварот, вельмі чакаю... Нейкі дзіўны настрой. Здаецца, вось-вось здарыцца нешта харошае-харошае, а яно ніяк не здараецца. Разумееш, чаканне нейкае напружанае, яно проста знясільвае... А ты, Алёша, далёка. І жыццё ў цябе іншае... Пішу і прыгадваю, як мы стаялі каля опернага і чакалі, калі перастане дождж. Ты даў мне свой пінжак. О, як хацела я, каб дождж ішоў доўга-доўга! Помню, як сядзелі ў скверыку каля ўніверсітэта, гаварылі аб усім на свеце, як стаялі ля расчыненага акна на перапынках. А памятаеш, неяк ля дзвярэй аўдыторыі, дзе прымалі экзамены, стаяў цэлы

натоўп дзяўчат і хлопцаў, усе сур'ёзныя, заклапочаныя. Потым падышоў да нас ты, весела прывітаўся, і Люся Крыловіч раптам так шчыра, па-дзіцячы непасрэдна ўсклікнула, што любіць цябе за тое, што ты заўсёды такі жыццярадасны. Усе заўсміхаліся, а ты неяк сумеўся, адышоў убок, далей ад Люсі, і зірнуў на мяне адтуль так ясна і ласкава, што я ў тое ж імгненне перастала зважаць на Люсю за яе прызнанне.

А помніш, як у парку, седзячы на траве, елі вішні з сакваяжа Віталя Ярохіна?.. Потым смяяліся цэлы вечар. Ты гаварыў, што Віталь вёз вішні на Камароўскі рынак, а мы ўсе з'елі... А як сядзелі ля помніка Купалу і чыталі вершы... Так, гэта было, але яно прайшло. Сумна, што ўсё так хутка скончылася. Калі ты станеш салдатам, я буду з нецярпеннем чакаць тваіх лістоў...

Што яшчэ хацела напісаць? Нашу вуліцу ўсю разварочалі: зносяць старыя дамы. Аўтобусы не ходзяць, у школу як хочаш, так і дабірайся. Хаджу пехатой, паўз чыгунку, добра, што не дужа далёка. І яшчэ навіна: хутка скончыцца мая дзейнасць на пасадзе піянерважатай — твая добрая прыяцелька Галіна Жданко стане настаўніцай! Буду вучыць першакоў. Каб ты ведаў, як я баюся! Уяўляеш, сорак маленькіх чалавечкаў! Паспрабуй адразу запомніць усіх. А з іх бацькамі, кажуць, яшчэ горш паладзіць. Што й та будзе?!

Ну, ладна, Лёша, пакуль. Пішы хутчэй.

12 жніўня. Галя.

Р. С. Лёша, мілы, каб ты ўсё ведаў!!!!!! Ты зараз, відаць, падумаў: «О божа, няўжо ёй няма чаго рабіць — столькі клічнікаў напісаць!»

Шаноўная настаўніца!

Віншую з новым навучальным годам! Як бы я хацеў апынуцца ў першым класе, каб ты мяне вучыла пісаць і чытаць! Я быў бы самы паслухмяны і прыкладны вучань. Шкада, што я пераростак...

Нарэшце вырваўся ў адпачынак. Паспеў пакасіць «процанты», палаяцца са старшынёй калгаса. Дацягнулі гэтыя «процанты» да восені. Трава даўно пасохла на карані, у ёй не засталося нічога жывога. Які там пратэін — адна труха. Наясіся малака з такога сена. А старшыня сваё: «Часу няма. Хоць разарвіся. Пакуль скасілі калгаснае, падышло жніво. Лён трэба выбіраць... Ну, зацягнулі процанты, затое сена болей, падрасло яно...» Калі б ён быў разумнейшы, дык бы даў улетку. За суботу і нядзелю ўсё б зрабілі: і скасілі, і высушылі, і прывезлі. А цяпер як пачаўся дождж — амаль штодзень залева, дык цэлы тыдзень марнаваліся людзі і сырое звелі...

Папраўдзе, Галя, не ведаю, пра што табе пісаць, што цябе цікавіць? Успамінаць экзамены, якія разам здавалі, няма настрою. На вуліцы зноў дождж. Сыпле і сыпле, нібы праз сіта. «Дожджык-рабацяга. Усё прамочыць», — так гаворыць бацька. Затое грыбоў колькі! Асабліва лісічак — хоць касу закладай. Я толькі нядаўна прыйшоў з лесу. Прыцягнуў цэлы кош. Адных баравікоў семдзсят два! А якія яны прыгожыя! Цуд прыроды! Калі знайду ладнага чорнагаловіка — дзіўлюся, як ён ацалеў. Бо столькі людзей, лес гудзе, галёкае, мох узрыты, нібы прайшлі дзікі, вакол карэньчыкі — аж бела. У мяне свая «метода» збору грыбоў. Знайду аднаго, стаўлю кош і пачынаю абмацваць мох, быццам на піяніна граю — балазе да абеду было суха. А пад мохам яны такія бялуткія, адно капялюшыкі трохі смуглявыя. Чорнагаловікі трапляліся такія моцненькія, крамяныя, проста любата. Пад елкамі, у чарнічніку, гадуюцца пшчотна-карычневыя даўганогія баравікі-арыстакраты, цыбатыя, стройныя. Вачэй не адарваць...

Грыбы цяпер — мая самая вялікая радасць і асалода. Наогул, жнівень я вельмі люблю. Які тыдзень назад былі такія ночы — светлыя, зорныя, ціхія, да звону ўвушшу. Я блукаў па ўзгор'і. На жаль, адзін. А мо і лепш? Бо ў такую ноч трэба маўчаць. Умеюць жа гэта далёка не ўсе. Меў рацыю той мудрэц, які сказаў, што чалавеку даецца два гады, каб навучыцца гаварыць, і ўсё жыццё, каб на-

вучыцца маўчаць. Да таго ж жанчыну, бадай, і два вякі не зробіць маўклівай. Ты, канечне, выключэнне. Вось таму я і блукаў, як здань, самотны па высокім беразе. Рака ў такую ноч нагадвае блішчастую стужку серпанціну, прыбітую да зямлі срэбранымі цвікамі: кожная зорка адлюстроўваецца ў вадзе, пакідае срэбны слупок, і чым ярчэй зорка, тым ярчэйшы слупок.

А якая раса ў жніўні! Буйныя кроплі, што боб, — на траве, на лісці, на дрэвах. І трымаецца раса доўга. Мне здаецца, Галя, што ў горадзе і расы не бывае, ва ўсякім разе, я не бачыў. Сонца, мабыць, аднолькавае, як і ў вас, — удзень яшчэ прыпякае, але гэта ўжо агонія лета... У жніўні спрабуюць голас маладыя пеўнікі. Каб ты пачула хоць раз! Ідзеш па мяжы, і раптам з бульбоўніку: «Ку-ка-гэ-ку». Такое хрыпатае, бы з прастуды, і кароткае, мабыць, не хапае духу. Гэта не апішаш. Трэба пачуць... Затое ў лесе ўжо ціха. Птушкі змоўклі. Адно сарока падасць голас, ды дзяцел патукае. І зноў ціха. І ведаеш, Галя, іншы раз можна падумаць, што і прырода вучыцца маўчаць, нібы рыхтуецца да зімовага сну. І ў лузе цішыня. Ці бачыла ты калі, як паважна шпацыруюць па балоцвінах буслы, падоўгу дрэмлюць на стагах, здалёк нагадваючы дзяўчат у белых хусцінках. Шпакі лётаюць купкамі, то саб'юцца ў трапяткі шар, то расцягнуцца імгненна ў зіхатлівае пад сонцам воблачка, то зноў збяруцца ў шар, а то сядуць на парыжэлы луг і знікнуць. Скора вырай. Буслы ўжо адлятаюць. А за імі журавы і ластаўкі панясуць нашае лета ў далёкую Афрыку. Потым качкі, гусі — і зіма. Не хачу думаць, якой яна будзе. Не прападу. Што міру, тое і бабінаму сыну.

Чаму я пішу пра гэта? Сам не ведаю. Мусіць, і я, як тыя птахі, збіраюся ў вырай і быццам развітваюся са сваёй вёскай, з роднымі мясцінамі. А дождж ідзе... Хачу, каб ён перастаў. Трэба прывезці з лесу дровы. Потым буду іх калоць. З усіх вясковых работ — гэта, бадай, самая любімая. Скажу без пахвальбы, тут я мастак. Любому кругляку, які б ён ні быў сукаваты, дам рады. Асабліва цяжка паддаюцца разгатыя камлюкі. Праўда, мяне яны не

палохаюць. Выбіраю самы тоўсты сук, б'ю ў цэнтр яго, і кругляк разлятаецца напалам. Вядома, не адразу. А лягчэйшае палена дзеўбанеш сякерай, паднімеш над галавой, потым — гак, аж прысядзеш, каб ямчэй было, і — гатова. Бывае, уходзішся, пот цурком, далоні гараць. Але адчуваеш такі прыліў бадзёрасці, адчуваеш сілу і моц.

Ну, і распісаўся я. Не шкадую твайго часу. Даруй, мая настаўніца. Пастаў мне двойку з мінусам за гэтую мазню. Апішы, калі ласка, як пачнуцца заняткі. Не забывай, што я ў душы педагог, і нават дыплом педвучылішча маю ў кішэні. Шкада, дзяцей давялося вучыць толькі адну чвэрць...

Пішы. Ужо чакаю адказу.

27 жніўня. Аляксей, Васілёў сын.

Алёша!

Дзякуй табе за ліст. Перачытала яго некалькі разоў. Дарэчы, за каліграфію я б табе паставіла двойку з мінусам, а за змест — яшчэ б прыбавіла два балы... Ты з такім захапленнем усё апісваеш, што мне захацелася пабыць у тваёй вёсцы... З адказам трохі затрымалася, прабач. Часу не хапае. Немаведама, калі што рабіць. У мяне сорок тры вучні. Гэта восемдзсят шэсць сшыткаў, іх трэба праверыць, кожнаму прапісаць новую літару. Адзнак яшчэ не ставім, каб не крыўдзіць. А планы? Наглядныя дапаможнікі? Самой трэба рыхтаваць іх. Вось толькі сёння, у нядзелю, сабралася адпісаць табе. Ужо два тыдні працую. Цікава ўсё пачыналася.

Пастроілі дзяцей на школьным двары, у цэнтры — важныя, самавітыя дзесяцікласнікі, насупраць іх — прыціхлы радок дашкалят з дзіцячага сада, справа і злева — шарэнгі першакоў. І ўсе дзеці — вялікія і малыя — з букетамі. Уяўляеш: мора кветак і мора віхрастых дзіцячых галоў. Здавалася, у горадзе пасвятлела ад бялюткіх фартушкоў і бантаў. А дзень выдаўся надзвычай светлы, сонечны. І стары наш Мінск быццам памаладзеў... Для мяне такія ўрачыстасці — не навіна,

раней сама іх рыхтавала, але на гэты раз, мне здаецца, усё было інакш. Мо таму, што я стаяла наперадзе свайго класа? Каб ты ведаў, як я хвалявалася! І дырэктар гаварыў як ніколі ўсхвалявана. Ён сівы ў нас, што голуб, хоць яму толькі пяцьдзясят, і яго белая круглая галава мне заўсёды нагадвае дзьмухавец. Здаецца, дзьмухне вечер, і не застанецца аніводнай валасіны. Раз ты педагог, Алёша, і цябе ўсё цікавіць, дык слухай, што ён сказаў:

— Дарагія маленькія сябры! Цэлае лета вы хваляваліся і не ведалі, што з вамі будзе. І вось сёння ўсё зрабілася ясна: вы прыйшлі ў нашу вялікую і светлую школу. Ну што ж, першакласнікі, выглядаеце вы добра: рослыя, загарэлыя, такія ўрачыстыя, толькі, можа, занадта сур'ёзныя. Весеleyшымі трэба быць! Сёння ў вас радаснае свята — свята ведаў. Жадаю, каб вы, як гэта со-нейка, свяціліся, радавалі сваіх настаўнікаў і бацькоў. Каб вы не прыбавілі ім ніводнай маршчынкі, ніводнай сівой валасіны... І я хачу вітаць вас у нашай школе. Давайце паздароўкаемся. Добры дзень, дзеці!

У адказ пачуўся нястройны хор галасоў. Дырэктар прымусіў яшчэ раз паўтарыць. Дзеці адказалі дружна і звонка. І вочы мае напоўніліся слязьмі. Потым Іван Сцяпанавіч — так завуць дырэктара — гаварыў пра дысцыпліну, што ўставаць трэба раненька, рабіць зарадку, мыцца, што трэба навучыць гэтаму таксама дзядулю і бабулю. А калі хто прыйдзе заспаны, то не пазнае сваёй настаўніцы. Дзеці адразу заўсміхаліся, мусіць, прамова дырэктара ім спадабалася. О, ён умее сказаць! А які бы-вае строгі! Нават грубы часам. Я, шчыра кажучы, баюся яго.

Наогул, усё было добра. Праўда, бацькі мяне хваляюць і палохаюць. Відаць, я не зрабіла на іх уражан-ня. Вось два прыклады. Калі дзеці дарылі кветкі, адна маці кажа свайму хлопчыку: «Аддай дзесяцікласнікам. Настаўніцы ўжо хопіць». Дробязь, але неяк непрыемна закранула. А другая маці пытае: «Вы настаўніца?.. Ну, ладна. Хай будзе ў вас...» Зрабіла ласку. І сказала гэткім тонам, што скрабнула па сэрцы.

І яшчэ адна дэталі. У нашай школе ёсць настаўніца Вераніка Пятроўна Журава. Сёлета яна вучыць трэці клас. А яе сыноч Алег прыйшоў у першы. Ой, якая была за яго барацьба паміж маімі калегамі! Я-то ведала, што ў мяне ён не будзе — пачынаючая. А чаму змагаліся? Бабуля ягоная — нейкая шышка ў Міністэрстве асветы, а бацька — у другім міністэрстве. І вось уяві такую сцэну. Мае калегі праглядаюць спісы сваіх вучняў. Нямае цішыня. І раптам Вольга Сяргееўна, яна заўсёды такая важная, модна апранутая, знешне абыхавым тонам пытаецца: «А ў каго Жураў?» — «У мяне», — адказвае Яніна Іванаўна. Вольга Сяргееўна спахмурнела: яна лічыць сябе самай лепшай настаўніцай, а тут пакрыўдзілі. Яна сапраўды — вопытны педагог, але пусціла погаласку, што збіраецца пераходзіць у іншую школу, бо мужу абяцаюць новую кватэру. Ну, а раз так, то Алега і аддалі Яніне. Яна, дарэчы, маладая настаўніца, але разумная, старанная, яе заўсёды хваляць на педсаветах. Вольга Сяргееўна гаворыць, што Яніне падабралі дзяцей з інтэлігентных сем'яў, каб у Алежкі было добрае «акружэнне». Але гэта плёткі, пра якія не хочацца пісаць.

Між іншым, да мяне ў клас трапіла настаўніцкая дачушка: выкладчык спеваў даверыў мне сваю Юльку. Я з ім часта лаялася, калі была піянерважатай: ён здольны чалавек, але заядлы да гарэлкі. Бывала, прызначым рэпетыцыю, а ён возьме і не прыйдзе; танцуем тады «пад язык». Пабачым, чаго варта яго Юлька. Першы страх у мяне прайшоў, адчуваю сябе больш упэўнена. На другі дзень ведала ў твар і імя амаль усіх сваіх вучняў. А я так баялася, што не запамню іх! Бо назаві Пецю Колям, і ўсе захіхікаюць.

Ну, хопіць, а то напляла абыхаго. Жанчына, нават калі яна настаўніца, застаецца жанчынай. Але ж сам вінаваты: прасіў расказаць аб усім, — вось і атрымлівай. І калі ты педагог у душы, дык табе павінна быць цікава. О, яшчэ пра адно забыла. Ведаеш, што я прыдумала? У першы дзень раздала ўсім па аркушы з альбома для малявання, каб кожны нешта напісаў, што можа — мама, тата, сваё імя, горад, вуліцу, і нешта

намаляваў — сонца, кветкі, дом. Такія смешныя гэтыя аркушы атрымаліся! Падпісала іх, буду берагчы тры гады, на развітанне потым раздам: хай кожны ўбачыць, чаму навучыўся. Гэта я сама прыдумала. Цяпер, здаецца, усё. Пішы як мага хутчэй.

14 верасня. Галя.

Вітаю цябе, настаўніца!

Прабач, што доўга не пісаў: чакаў, калі высветліцца мой лёс, мая будучыня. Не ведаю, як і што будзе, але ясна адно: дваццатага кастрычніка іду службыць. Чакай пісем з трохвугольным штэмпелем!

Дзякуй табе за ліст: я нібы ў тваёй школе пабыў. Ведаеш, я нават зайздросчу табе. Шкада, што я мала працаваў настаўнікам, ну але ўсё яшчэ наперадзе. Пасля адпачынку я зноў распачаў бурную дзейнасць у райкаме. Ты не смейся, сапраўды так. Не магу кіснуць, сядзець і пазыхаць. У адной вёсцы ў нас пабудавалі новы прыгожы клуб, яшчэ вясной адсвяткавалі дзень яго нараджэння — наваселле, ці, як у нас гавораць, улазіны. Адкрыццё было ўрачыстае, выступіла наша агітбрыгада — я адзін з яе артыстаў. А што далей? Клубаў мы шмат набудавалі. Ды якіх! І, акрамя кіно і танцаў, нічога там не бывае. А людзі ж і ў пустую царкву не ходзяць, яны ідуць туды, калі там ёсць малебен, ці як гэта ў іх называецца.

Я прапанаваў арганізаваць у новым будынку клуб цікавых сустрэч. Не вялікая навіна. Ды нешта ж трэба рабіць! Прыдумаў план. Ухвалілі. Паехалі адкрываць. Набілася ў «газік» чалавек сем. Стары камуніст, між іншым, былы настаўнік, гісторык; галоўны ўрач раёна, дырэктар лясгаса — былы партызан; прадавец кнігарні — паэтэса; загадчыца метэаралагічнай станцыі; баяніст з раённага Дома культуры. Людзі вельмі цікавыя. Едзем — жарты, песні... Дарога восеньская: грязь, калдобіна на калдобіне. Матор аж вые ад натугі. І ўсё ж, як ні стараўся шафёр — заселі, і колы схаваліся ў гразі. Да вёскі кіламетраў пяць, а цемень — хоць вока выкалі.

Што рабіць? Пайшлі пехатой. Я ўзяў пад руку старога. Ён трымаўся малайцом і нават другіх падбадзёрваў. Расказваў, як некалі хадзіў пешкі ў горад за шэсцьдзясят верст ды басанож, а боты нёс на кійку і абуваў іх перад горадам. Карацей, дайшлі мы, сустрэлі нас такімі гарачымі воплескамі, што ў мяне ад радасці ледзь слёзы не пасыпаліся, а можа, гэта проста ад яркага святла? У мяне дзіўны характар: рэж — не заплачу, а ад радасці ці замілавання адразу макрэюць вочы. Словам, вечар прайшоў выдатна... Так хораша гаварылі людзі, проста, шчыра.

Нават не верыцца — праз які тыдзень адпраўка ў армію. Хаджу яшчэ з чубам. Ваенкам дазволіў як артысту агітбрыгады. «Можаш гойсаць з чубам да апошняга дня. Але на станцыю каб з'явіўся як агурчык...» Не ведаю, як усё атрымаецца. Сябры рыхтуюць урачыстыя праводзіны.

Учора сустрэў свайго аднавяскоўца Міколу Баброва (у нас шмат Бабровых, — мусіць, таму, што ў рэчцы водзяцца бабры). Мне чамусьці вельмі ўрэзалася ў памяць, як наша вёска выпраўляла Міколу ў армію. Было гэта даўно, я яшчэ ў школу не хадзіў. Апоўдні ў нядзелю ўся вёска высыпала на вуліцу. Каля кожнай хаты стаялі бабы, дзяды. Я, зусім яшчэ жаўтароты, таксама лётаў па дарозе і першы заўважыў, калі паказалася з-за павароту падвода. Дуга была ўпрыгожана кветкамі, абвіта дзеразой. На возе сядзела маці Міколы, а сам ён ішоў паперадзе, заварочваў да кожнай хаты і з усімі развітваўся. Мужчынам паціскаў рукі, абдымаўся, а з жанкамі тройчы цалаваўся. Плячystы, каржакаваты, трохі крываногі, за што яго празвалі кавалерыстам, ён ішоў і зямлі не чуў пад нагамі. На ім была шаўковая блакітная сарочка з расшпіленым каўняром, салдацкія галіфэ і наваксаваныя, што люстэрка, боты, — якія яшчэ больш падкрэслівалі яго кавалерыйскія прыкметы. Але што значыла гэтая загана ў параўнанні з яго талентамі! Мяркуй сама: першы ў брыгадзе касец, адмысловы гарманіст і заўзяты танцор. Карацей, хлопец-зук. Дзеўкі па ім так і сохлі. Яны ішлі за возам сцішанай стракатай купкай. Некаторыя не-не ды і падносілі да вачэй

скамечаныя хусцінкі. А Мікола ўсё абдымаўся і цалаваўся. Колькі цеплыні, шчырасці было ў гэтых праводзінах! Мо таму яны гэтак і запалі ў душу. А ці запомняцца мае?

Мікола вярнуўся пасля службы дамоў, цяпер лепшы механізатар, мае дзяцей паўнюткую печ — хлопцы, як грыбкі-баравічкі, адзін пад адзін. Ён заўзяты рыбак, паляўнічы, мы не раз рыбачылі з ім. Дык вось сустрэліся ў райцэнтры, пагаманілі, я нагадаў, як выпраўлялі яго ў армію. Мікола ўсміхнуўся, неяк адразу памаладзеў, махнуў рукой: «А, браток, даўно ета было. Пайшлі кульнём па чарцы за тваю службу». Што мы і зрабілі...

Ведаеш, Галя, я ўсё думаю пра сваю вучобу. Дзесьці ў глыбіні душы жыве, варушыцца надзея, што мне дазволюць вучыцца, і мы з табой будзем сустракацца. А пакуль што чакай пісьма з новым адрасам.

12 кастрычніка. Аляксей.

Прывітанне з берагоў Балтыкі!

Матрос Гардзіевіч ужо амаль два тыдні праслужыў «на флатах». Прабач, што не пісаў табе адразу: не ведаў, які будзе адрас. У адным горадзе нас фарміравалі, апранулі ў флоцкую форму, потым перавезлі ў другі, дзе знаходжуся ў вучэбным атрадзе. Вучуся на гідра-акустыка. Заняткаў многа. Напачатку ледзь-ледзь паспяваў. Часу мала. Пад'ём у шэсць раніцы, а я так не люблю рана ўставаць, бо звычайна клаўся позна. І пакуль прывык, дык першая думка раніцай была: «Хутчэй бы наступная ноч, каб адаспацца».

Неяк у нас былі заняткі за горадам, і я ўволю нагледзеўся на мора. Дзьмуў даволі моцны вецер, белавыя зялёныя хвалі быццам лізалі пясчаны бераг, усыпаны дробным каменнем. Мокрыя каменьчыкі зіхацяць усімі колерамі вясёлкі, а сухія — шэрыя, зусім не цікавыя. Пясок тут белы, як цукар, калі ідзеш, ён спявае, і здаецца, што дзесьці далёка-далёка крычаць журавы. Але ж яны даўно адляцелі... Затое на шастах, якія трымаюць рыбацкія невады, сядзелі чайкі, павярнуўшыся галавамі

пад вецер. Яны нагадалі мне сарок, што злятаюцца аду-
сюль, калі ў вёсцы восеньскай нядзеляй смаляць вепрука.
Сарокі сядваюць на агароджу, на голяя, шаравата-цёмныя,
як на гравюры, яблыні, і бялеюцца, нібы камякі ранняга
снегу. Чакаюць, лётаюць, нахабна траскочуць, пільнуюць,
каб нешта ўкрасці. А чайкі былі задумныя, ціхамірныя.
Мудрыя птахі! Хаця нахабства і прагнасці ім таксама не
пазычаць. Між іншым, я недзе чытаў, што жывуць чайкі
да сарака чатырох гадоў. Не так і мала, праўда?

Пішы, калі ласка, што ў цябе чуваць? Як твае падшы-
ванцы?

Віншую са святам Кастрычніка!

Чакаю адказу.

1 лістапада. А. Г.

Алёша!

Нарэшце прыйшло тваё пісьмо — белы канверт
з сінім трохкутнікам, з якарам і надпісам: «матросское
письмо». Я доўга чакала гэты ліст, і калі ён прыйшоў,
хоць кароценькі, увесь дзень хадзіла вясёлая. Як мала
трэба чалавеку для радасці!.. І ўрокі ў той дзень былі
цікавей. Першакоў сваіх ужо трохі ведаю, вывучаю іх
характары. У класе дзяўчынак болей, чым хлопчыкаў.
Ад гэтага не лягчэй. Многія дзяўчынкі непаслухмяныя,
спешчаныя. Ёсць у мяне Света Катовіч, прыгожанькая:
вочы сінія, сама бялая, з белым бантам, што мятлушка.
Неяк пытаюся ў яе, чаму ты, Света, неакуратна напісала?
Яна падымае на мяне вочы, а вейкі ў яе доўгія, пушыстыя,
і самым сур'ёзным тонам кажа: «Я не Света, я Свецік...»
Ад нечаканасці я разгубілася, а потым захацелася за-
рагатаць на ўвесь клас, ледзь стрымалася. «Ну, добра,
Свецік. Ты харошая дзяўчынка, але ты станеш яшчэ леп-
шая, калі навучышся пісаць акуратна, прыгожа і сшы-
так твой будзе прыемна ўзяць у рукі». Пагаварыла з ёй
так ласкава, далікатна. Апошнія дні стала папраўляцца.
Я не вялікая прыхільніца чыстапісання і каліграфіі; ды
і пішам мы шарыкавымі ручкамі, проста трэба прыву-
чаць да акуратнасці.

ЗМЕСТ

ЯКАР НАДЗЕІ

Рамантычная гісторыя ў трох частках з эпілогам

3

ЛАРЫСА, АЛЬБО КАХАННЕ АЎТАМАБІЛІСТА

Эратычна-філасофская апавесць

165

Зямля і людзі

Дакументальная апавесць

317